

Angelorum excedere rerum materialium numerum : nam juxta antiquos philosophos intelligentiæ, seu substantiæ separatæ multiplicabantur juxta numerum aliquarum rerum sensibilium : sicut Plato, qui substantias separatas ponebat esse ideas rerum sensibilium, et consequenter esse tot quot species sensibiles. Aristoteles autem posuit intelligentias separatas juxta numerum primorum motuum, qui sunt in orbibus cœlestibus, ut patet in XII metaph. c. X et VIII, quem secutus est rabbi Moyses quantum ad numerum substantiarum pure spiritualium ; sed tamen addit multo plures numerari Angelos in Scriptura, quia ibi dicuntur Angeli etiam homines divina nuntiantes, ut omitam Algazem inter cujus errores refertur in secunda parte directorii inquisitorum, quæstione quarta, quod dixerit tantum esse decem Angelos. Et alios hæreticos refert D. Thomas in II, dist. X, quæst. I, art. I, qui dixerunt solum esse unicum Angelum, qui varia ministeria exercet ; et ideo multorum nomine nominatur.

XXXII. Apud sacros autem doctores constat numerum Angelorum esse in maxima multitudine, quia dicitur Danielis VII : *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei* ; et Divus Dionysius, cap. IX cœlestis hierarchiæ quod : « Beati exercitus supernarum mentium excedunt infirmam, et constrictam nostrorum materialium numerorum commensurationem ; » et capite XIV dicit, quod : « Transcendit multitudo Angelorum omnem materialem multitudinem. » Et D. Thomas in hac quæstione I, art. III, inquit : « Rationabile esse quod substantiæ immateriales excedant secundum multitudinem substantias materiales incomparabiliter. » Et idem affirmat

infra qu. CXII, artic. IV ad II, et II contra gentiles, cap. XCII, et videri potest D. Gregorius lib. XVII moral. cap. IX, et D. Hieronymus in caput septimum Danielis, et scholastici communiter hoc sequuntur. Et D. Thomas communiter utitur illa comparatione, quod sicut corpora quanto superiora sunt, tanto amplius in quantitate excedunt inferiora, ita ut respectu supremi cœli totus globus terræ sit instar puncti : ita superiora entia, quæ sunt substantiæ spirituales debent secundum multitudinem excedere omnes res materiales, et corporeas. Et Cajetanus super hunc articulum tertium quæstionis I, intelligit de mente S. Thomæ quod multitudo Angelorum non excedat numerum individualem omnium corporum, v. g. omnes arenas maris, et lapillos, et pulverem terræ, et omnia grana frumentorum, etc. quia hoc videtur magna absurditas ; sed quod excedunt incomparabiliter omnes species rerum corporearum ; quod expressit S. Thomas quæst. VI de potentia, art. VI, dicens quod : « Excedunt omnes species materialium. » Numerum ergo specierum excedunt incomparabiliter, non tamen perveniunt ad hoc ut excedant numerum omnium individuorum totius rei corporeæ. Quantum autem excedant numerum specierum, cum dicitur quod incomparabiliter excedant omnes naturas, seu species materiales, quis hominum poterit cognoscere ? Cum sit proprium Dei id quod dicitur Isaiæ XL : *Qui educit in numero militiam eorum* (Angelorum) *et omnes ex nomine vocat.*

ARTICULUS IV.

Utrum Angeli sunt per naturam incorruptibiles ?

I. Duo in hac parte sunt extra omnem controversiam. Primum est Angelos naturam suam esse physice incorruptibiles, et immortales respectu cujuscumque agentis creati, et sumendo ly corruptibile prout opponitur generabili : sicut enim corruptio opponitur generatio, ita et corruptibile opponitur generabili. Unde sicut Angelus nullo modo est generabilis, quia caret materia, ita nullo modo est corruptibilis corruptione physica, quæ est per separationem formæ a materia. Unde cum nullum agens creatum operari possit nisi ex materia, quia nullus potest creare ex nihilo, ut disputatione præcedenti ostensum est, manifestum est quod sicut Angelus caret corruptione physica, et materiali, ita in suo esse est independens ab omni agente creato. Unde sicut definitur in Concilio Lateranensi sub Leone X, sessione octava animam rationalem esse immortalem natura sua, ita a simili certum esse debet Angelos esse immortales natura sua per respectum ad quamcumque potentiam agentis creati.

II. Secundo, certum est Angelos esse annihilabiles a Deo, sicut sunt creabiles, et ita per eandem extrinsecam potentiam, qua sunt creabiles a Deo, sunt etiam annihilabiles, ita quod sicut beneficio Dei creati sunt, ita eodem beneficio conservantur in esse ; quod beneficium cum liberum sit, potest Deus subtrahere cum velit, ideoque gratia Dei creatoris dicuntur naturaliter permanere. Unde nulla creatura est quæ possit dici absolute immortalis, id est, independens in suo esse a beneficio creatoris, sed : *Solus Deus*

habet immortalitatem, ut dicitur I ad Timoth. II. Qua ratione etiam multi sancti dicunt Angelos esse immortales gratia, et non natura, non quod ly gratia pertineat ad donum supernaturale, quo ordinamur ad beatitudinem, sed ly gratia sumitur per dono creationis, quod etiam gratuitum beneficium est ; et sic nulla creatura datur, cujus naturæ repugnet desinere esse : sed omnis natura creata sicut est capax existendi per beneficium creatoris, et liberam voluntatem Dei, juxta illud Sapientiæ XI : *Quomodo posset aliquid permanere nisi tu voluisses, aut quod a te vocatum non esset conservaretur ?* Ita est capax desinendi esse, si Deus velit suspendere concursum.

III. Punctus ergo difficultatis solum reducitur ad hoc, an hæc capacitas, quia Angeli sunt annihilabiles a Deo constituat illos natura sua corruptibiles, non quidem physica corruptione per separationem formæ a materia, cujus capaces non sunt, supposito quod sunt formæ simplices ; sed corruptione annihilativa per ordinem ad omnipotentiam Dei, ita quod non solum ab extrinseco per potentiam Dei dicantur annihilabiles, sed etiam ex natura sua intrinseca corruptibiles dicantur, quasi corruptionem annihilationis potius ex natura sua petentes quam continentiam in esse ; solum autem incorruptibiles gratia Dei conservantis eos in esse.

In quo puncto p. Vasquez hic disp. CLXXXII, c. II, tenet Angelos natura sua non posse dici immortales, et incorruptibiles, sed gratia Dei, si sumatur corruptibile, et mortale relate ad potentiam Dei, a qua conservatur, et sine qua desinere potest, et corrumpi. Si vero sumatur relate ad potentiam creatam, natura sua immortales, et incorruptibiles sunt. At vero D. Thomas in hoc articulo quinto absolute docet Angelum per

naturam suam esse incorruptibilem, et immortalem, ita quod in se caret omni principio corruptionis, et solum potest corrumpi per potentiam Dei extrinsecam, quæ potest subtrahere suam conservationem, et idem affirmat supra q. ix, art. ii et ii contra gent. c. xxx; Cajetanus et Ferrariensis ad ista loca; D. Thomas et ejus expositores; collegium Carmelitanum tract. vii de Angelis, disp. i, dub. viii; Navarrete iii tomo, contr. xli; Suarez lib. i de Angelis, cap. ix et x, qui affirmat annihilationem Angeli ita esse miraculosam, sicut si igni negetur concursus ad calefaciendum.

IV. Et licet ista quæstio, et dissidium sententiarum multum habeat de modo loquendi, tamen si aliquid difficultatis habet, in hoc solo puncto constat, utrum Angelus secundum suam naturam ita recipiat existentiam per influxum Dei, quod ex natura sua, et connaturalitate ad esse illud petat ex suppositione quod creatus est, et fieret illi violentia essetque supra leges naturæ, et miraculosum annihilare Angelum, sicut ignis supposita sua productione, et existentia, connaturaliter petit concursum Dei ad calefaciendum, ita quod esset miraculum illum denegare igni, quia pertinet hoc ad legem naturæ, licet beneficio Dei tota natura habeat influxum ipsius quoad esse, et concursum quoad agere. Et sicut ignis habet naturalem inclinationem ad calefaciendum, et consequenter ad concursum Dei requisitum ad calefaciendum, licet Deus libere illum conferat, possitque suspendere, ita oportet videre utrum Angelus inclinetur naturaliter ad ipsum esse perpetuum, et ad influxum Dei quo sibi confertur, licet Deus libere illum det possitque tollere, si velit.

V. Sit conclusio: Angeli etiam hoc modo sunt incorruptibiles na-

tura sua, et solum dicuntur annihilabiles per potentiam Dei extrinsecam, quatenus libere præbet concursus, neque est alligatus legibus naturæ ad conservandum esse, non tamen in Angelo est naturalis ordo ad definitionem, sed potius naturalis inclinatio, et ordo ejus est ad existendum, supposita ejus creatione, licet totum hoc habeant ex libera voluntate, et beneficio Dei, non superaddito naturæ, et ipsi improporcionado, sed juxta eorum naturam, et proportionatum illi, non tamen debito. Hæc conclusio directe est contra intentionem sententiæ Vasquez, qui ex hoc quod Angeli beneficio creationis, et gratuita voluntate Dei habent esse, colligit quod non per naturam suam, sed per gratiam Dei habent incorruptibilitatem, seu perpetuitatem essendi, loquendo de Angelis per ordinem ad potentiam Dei, qua possunt annihilari, non per ordinem ad agentia, a quibus non possunt corrumpi. Sed tamen etiam D. Thomas hanc mentem Vasquez prævidit infra q. cv, a. iv, ubi ostendit nihil ex rebus creatis annihilari a Deo, quia hoc neque pertinet ad cursum naturalem rerum, neque ad miraculorum. Non ad naturalem, quia res si sunt immateriales, non est in eis potentia ad non esse, si vero sunt materiales, saltem ratione materiæ sunt incorruptibiles, quia materia non corrumpitur. Ratione vero miraculi non annihilatur aliquid a Deo, quia non pertinet hoc ad manifestationem gratiæ in ordine ad quam solum fiunt miracula. Sentit ergo quod annihilatio, si fiat, non est juxta naturam rerum, quia non est in rebus potentia ad non esse: specialiter autem ponit ipsum fundamentum Vasquez q. v de potent. a. iii, arg. xii, quia scilicet: « Res incorruptibiles dependent a voluntate Dei: ergo non sunt simpliciter ne-

cessariæ, sed libere causantur a Deo: ex quo dicto videtur sequi quod nihil sit in creaturis simpliciter incorruptibile, sed quod omnia sint corruptibilia, quod est inconveniens. » Et respondet sanctus doctor ad xii: Dicendum quod licet creaturæ incorruptibiles ex Dei voluntate dependeant, quæ potest eis esse præbere, et non præbere, consequuntur tamen ex divina voluntate absolutam necessitatem essendi, in quantum in tali natura causantur, in qua non sit possibilitas ad non esse, talia enim sunt cuncta creata, qualia Deus esse ea voluit, ut Hilarius dicit libro de Synodis. Et solutione ad nonum distinguit de his quæ sunt incorruptibilia per naturam, vel per gratiam, quia in illis, quæ sunt per naturam incorruptibilia, non præintelligitur potentia ad non esse, quæ tollatur per aliquid a Deo receptum, sed in illis quæ sunt incorruptibilia per gratiam subest possibilitas ad non esse in ipsa natura, quæ tamen totaliter reprimitur ex virtute Dei.

VI. Ex quo sumitur fundamentum hujus sententiæ, tum a priori, tum a posteriori. A priori quidem, quia tunc aliquid habetur per gratiam ut distinguitur a natura quando est super principia ipsius naturæ, et supra exigentia ipsius naturæ, licet etiam ipsa natura creata sit quoddam beneficium libere collatum a Deo, quod tamen simpliciter non dicitur gratia, quia licet totum quod natura est ex Dei participatione, et derivatione sit, tamen quia ipsamet voluntas Dei dat quibusdam naturis necessitatem, et exigentiam alicujus rei, aliis vero contingentiam, non dicitur facere gratiam, et beneficium condistinctum a natura in eo quod ei datur juxta exigentiam, et necessitatem talis naturæ, sicut non est gratia quod sol oriatur, et illuminet, vel

quod ignis calefaciat, quia licet totum hoc ex libera Dei emanatione dependeat, tamen quia fit juxta exigentiam, et proportionem naturæ, non dicitur fieri ex gratia superaddita naturæ. Tunc autem dicitur Deus præbere necessitatem naturæ, et non ex gratia superaddita aliquid illi conferre, quando facit naturam sine potentia, vel inclinatione ad oppositum, sed solum cum ordine ad unum, licet hoc unum Deus ipse possit tollere, si velit, sed quod non tollat, non est gratia superaddita naturæ, sed in ipsamet naturæ largitione continetur, quæ solum generalissimo modo dicitur gratia, non gratia ut distinguitur a natura, de qua solum loquimur in præsentia, quando disputamus utrum Angeli sint incorruptibiles per naturam, vel per gratiam, id est, per gratiam, ut condistinctam a natura, et superadditam illi.

VII. Quod autem natura Angeli ita sit creata ex voluntate libera Dei, quod tamen non habeat potentiam, et inclinationem ad non esse, sed solum ut locis citatis dicit S. Thomas ex eo constat, quia in Angelo non est potentia ad aliquam formam, per quam tollatur suum esse quod habet a Deo per creationem: ergo neque habet naturam aliquam inclinantem ad non esse. Patet consequentia, quia nulla inclinatio, et potentia potest esse primo, et perse ad non esse, quia esset inclinatio ad nihil, et consequenter esset nulla inclinatio, sed omnis inclinatio, vel potentia ad non esse est secundario, quatenus est ad aliquam formam, ex qua non esse alterius sequitur, vel quia habet potentiam deficientem, quæ modo defectibili tendit ad aliquod esse. Respectu autem ipsius esse quod natura Angeli per creationem recipit a Deo, potentiam, et inclinationem habet determinatam, quia unumquodque propendit in

suum esse, et in suam conservationem, et hoc ex Deo habet: ergo si a Deo non recipit potentiam ad aliquam formam tollentem suum esse, nec inclinationem immediate, et per se ad non esse, sed inclinationem ad ipsum esse, consequens est, quod Angelus non indiget aliqua gratia superaddita ipsi naturæ ad hoc, quod incorruptibilis sit, sed solum ipsa naturæ largitione, quæ etiam largo modo potest dici gratia, sed non distincta a natura; homines autem quando redduntur incorruptibiles in resurrectione, id erit per gratiam superadditam naturæ, quia id natura hominis ex suis principiis non petit. Condistinguenda est: ergo incorruptibilitas corporis gloriosi ab immortalitate Angeli, quod illud ex gratia, hic ex natura (licet beneficio Dei accepta) incorruptibilis sit.

VIII. A posteriori autem deducitur ratio, quia igni vel soli non dicitur fieri gratia per hoc quod detur sibi concursus ad calefaciendum, vel illuminandum, quia hoc est debitum naturæ ex vi suæ primæ creationis, licet libere conferatur a Deo, etiam supposita creatione, sed totum hoc pertinet ad gratiam creationis, quæ non est simpliciter gratia, quia non est distincta, et superaddita naturæ; et sic non appellatur a patribus simpliciter gratia, sed gratia creationis. Sed supposita creatione Angeli, et aliarum rerum incorruptibilium, similiter non requiritur gratia superaddita naturæ, ut conservetur in esse magis quam requiratur concursus ignis ad comburendum, sed sufficit gratia indistincta a collatione naturæ, et primæ creationis: ergo Angeli non sunt per gratiam incorruptibiles, sed per naturam, licet a Dei voluntate productam, sicut ignis non est calefactivus per gratiam (id esset magnum absurdum) sed per naturam, licet totum hoc ex libero Dei

concursu, et beneficio pendeat. Nobis autem sufficit contra Vasquez probare quod Angelus ita sit incorruptibilis per naturam, et non per gratiam, sicut ignis est calefactivus per naturam, et non per gratiam. Minor probatur quia prima creatio Angeli non fuit gratia superaddita naturæ, sed fuit solum gratia creationis, qua producta est natura. Conservatio autem in esse non est aliud quam continuatio primæ creationis: ergo non est alia gratia et beneficium a gratia creationis: continuatio enim ista non fit contra aliquam naturam, seu formam, quæ petat non continuari talem gratiam primæ creationis, nec contra potentiam aliquam, quæ sit in ipsa natura Angeli ad oppositum, sed juxta inclinationem ipsius naturæ ad suum esse, quia non est minor quam ad suum operari, sed multo intimior, quia unaquæque res naturaliter inclinatur ad conservandum suum esse, multo magis quam ad operari, quia operari sequitur esse; sed ignis habet ex vi suæ primæ creationis inclinationem naturalem ad suum operari; et ideo concursus ei debitus ad calefaciendum non est gratia superaddita naturæ, et dono creationis: ergo si inclinatio naturæ Angeli ad suum esse quod habet a Deo, non est minor quam inclinatio ignis ad suum operari quod etiam habet ex concursu Dei, cur dicemus non esse istam conservationem naturalem, et non ex gratia superaddita naturæ, sicut illa operatio ignis, et concursus ad illam est naturalis, et non gratuitus?

IX. Ex dictis autem convelluntur fundamenta oppositæ sententiæ. Nam primo fundatur in hoc quod aliqui patres simpliciter affirmant conservationem rei existentis, etiam Angeli, esse ex gratia Dei, non ex natura rerum, quia scilicet gratiam

a Deo sortiti sunt, qui immortalitatem eis largitur, et incorruptibilitatem: ergo denegatio conservationis Angelo non est ei violenta, neque contra naturam; et sic conservatio gratuita erit, et non naturalis. Antecedens passim asseritur a patribus, et videri potest Cyrillus Alexandrinus lib. iv thesauri, cap. ii; Damascenus libro ii de fide, capite iii; Sophronius in epistola relata in sxeta. Synodo, act. ii, et recepta act. xiii. Consequentia vero patet, quia in sensu patrum id quod naturæ debetur, non vocatur simpliciter gratia, sed gratia creationis: ergo si simpliciter dicunt Angelos habere immortalitatem ex gratia, et non per naturam non censent esse gratiam quæ pertineat ad donum creationis.

Secundo, quoniam Angelus nunc existens non petit naturaliter durationem crastinam, neque potentia activa, neque passiva: non activa, quia non se conservat: non passiva, quia Angelus hodie existens non recipit actionem perseverantem cras, quia est eadem actio existens hodie, et cras, et quod duret cras, solum est extrinseca denominatio, quia jam extitit hodie, et non producitur de novo cras: ergo non est debita illa actio crastina Angelo, sed ex mera Dei voluntate illam habet, sicut et hodiernam, nec recipit illam quæ cras erit in actione, qua conservatur hodie: ergo non inclinatur ad talem conservationem crastinam secundum existentiam quam habet sua natura. Essentia autem Angeli remota existentia, tantum est essentia secundum prædicata quidditativa, et secundum esse possibile: hoc autem nullam inclinationem habet ad existentiam magis, quam ad non existentiam, alioquin fieret violentia rebus possibilibus, quæ non accipiunt esse: ergo Angelo nulla fit

violentia, ex eo quod annihilatur: ergo quod non annihilatur gratia Dei est.

Confirmatur, quia antecedenter ad omnipotentiam Dei dicitur res aliqua possibilis ex non repugnantia ut sit, non potentia physica, et receptiva, sed logica, et objectiva: ergo similiter dicetur Angelus incorruptibilis ex non repugnantia naturali, et intrinseca quam habet, ut non sit.

X. Ad primam respondetur patres loqui de gratia large accepta pro dono creationis, quando dicunt res omnes, etiam Angelos per gratiam Dei conservari, et permanere in esse, id est, ex voluntate Dei per quam sunt omnia, juxta illud Apocal. iv: *Tu creasti omnia, et propter voluntatem tuam erant, et creata sunt.* Non autem loquuntur de gratia distincta a dono creationis, cum revera per donum creationis acceperint esse, et id quod naturæ est, non aliquid superadditum naturæ. Et licet donum creationis non vocetur a patribus simpliciter gratia, quando agunt de gratia ad salutem requisita contra Pelagium, tamen quando non agunt contra ipsum, sed de eo quod est in re, simpliciter vocant donum creationis beneficium, et gratiam Dei, quia vere sic est.

Ad secundam dicitur, quod Angelus non habet durationem crastinam, neque hesternam proprie loquendo, quia non mensuratur præterito, et futuro quod pertinet a tempore, sed ævo quod est supra tempus, et non habet præteritum, neque futurum; et sic juxta naturam suam supposita creatione petit hanc durationem continuatam, et perseverantem per modum ævi, non potentia activa, qua se conservet in esse, sed potentia passiva, qua recipit conservationem. Et cum insatur, quod Angelus existens non

recipit conservationem crastinam, quia non est distincta ab existentia, et conservatione hodierna, respondetur quod non recipit illam de novo, sed recipit continuationem ejus, et ad istam continuationem inclinatur ex natura sua, sicut quælibet res inclinatur ad sui conservationem, quæ non est inclinatio ad recipiendum de novo, sed ad continuandum esse jam receptum, et ad non habendum contrarium. Inclinatio autem naturalis non solum est ad recipiendum aliquid de novo, sed etiam ad quiescendum in recepto, sicut res quæ acquisivit suum finem, quiescit in illo. Et D. Thomas supra quæst. XIX, art. I, dicit, quod: « Quælibet res hanc habet habitudinem ad suam formam naturalem, ut quando non habet ipsam, tendat in eam, et quando habet, quiescat in ea. » Nec tamen Deus violentiam inferret Angelo per annihilationem, nec cuiquamque rei naturali tollendo ab illa esse, quia Deo, ut primo principio omnia obediunt, et nihil illi resistit

sive efficiendo, sive tollendo ab eis; et sic proprie non fit violentia a Deo, quia licet faciat contra inclinationem propriam naturalem, non tamen contra universalem naturæ ad obediendum creatori, quando operatur ut primum principium omnium, sicut nec aquæ fit violentia ascendendo ad replendum vacuum, licet sit contra inclinationem particularem ejus, quia in hoc servit universali bono naturæ ad quod magis inclinatur; et quamdiu fit aliquid juxta inclinationem saltem universalem, non fit violentia.

Ad confirmationem respondetur Angelo esse non repugnantiam ad annihilationem, non per intrinsicam potentiam inclinantem ad non esse, sed per dependentiam a voluntate Dei a qua omnis natura accipit esse non necessitate, sed voluntate ejus. Et ita pertinebit incorruptibilitas Angeli ad gratiam Dei, quæ est domum creationis, non ad aliquam gratiam superadditam naturæ, et dono creationis.

QUÆSTIO LII.

DE COMPARATIONE ANGELORUM AD LOCA.

SUMMA LITTERÆ.

Tractat hic D. Thomas secundam comparisonem Angelorum ad res corporales, scilicet non tamquam ad aliquid a se assumptum, sicut corpora in quibus apparent, sed ut aliquid cui assistunt, vel in quo existunt per modum loci.

Tractat autem de loco Angeli per tres articulos.

In primo inquit utrum Angelus sit in loco, et resolvit esse in loco, non tamen eo modo, quo corpus, sed æquivoce cum illo, quia corpus est in loco per contactum quantitatis, quo commensuratur loco, Angelus vero per contactum seu applicationem virtutis; nec enim in Angelis est quantitas molis, sed virtus.

In secundo articulo inquit utrum Angelus possit esse in pluribus locis, et respondet quod solum potest esse in uno loco, cui applicatur sua virtus, non ubique, neque in pluribus simul, quia cum sit virtus finita, non potest nisi ad aliquid finitum, et determinatum cui applicatur, correspondet ei tamquam unus locus sive sit punctum, sive sit aliquid divisibile.

In tertio inquit, an e converso plures Angeli possint esse in eodem loco, respondet non posse, quia sunt in loco per applicationem virtutis tamquam motores seu continentes locum, non contenti a loco: continent autem locum tamquam perfectæ virtutis, cum Angeli sint supremæ causæ creatæ in universo: ergo eodem modo repugnabit esse plures Angelos in eodem loco, sicut plures causas perfectas, et adæquatas respectu ejusdem effectus, vel passi. Non potest autem idem effectus procedere a duplici causa totali, et perfecta: ergo neque plures Angeli habere rationem existendi in eodem loco formali, id est, in eodem ut operatum, et contentum ab illis.

QUÆSTIO LIII.

DE MOTU LOCALI ANGELORUM.

SUMMA LITTERÆ.

Sequitur tertia comparatio Angelorum ad rem corpoream tamquam ad rem motam. Agendo enim de loco Angeli, oportebat agere de motu, quo et loca mutant, et se movent, et corpora.

Inquit autem tria. In primo articulo an possit Angelus moveri localiter, et respondet posse: modum autem movendi dicit proportionari de-